

De invloed van de politicus op het overheidsmanagement

W. Polak

Inleiding

Er liggen enorme, in omvang toenemende problemen van management bij de overheid. Onze maatschappij kent een zeer omvangrijk gecompliceerd overheidsapparaat, verdeeld over departementen, bestuurslagen, adviescolleges en dergelijke, dat op zichzelf al aanleiding geeft tot grote managementproblemen. De maatschappelijke ontwikkeling en de rol, die wij de overheid daarbij willen laten spelen (of beter: de verantwoordelijkheid, die wij de overheid toeschrijven) vergroot dit managementprobleem. Tenslotte is er het probleem dat ministers — bestuurders in het algemeen — *niet* worden geselecteerd op hun managementcapaciteiten. Als zij die blijken te hebben, is dat meegenomen. Voor vele hogere ambtenaren geldt in zekere zin hetzelfde.

In deze beschouwing ga ik allereerst in op de onderschatting van managementproblemen van de kant van de politici. Vervolgens bespreek ik enkele specifieke problemen van management en organisatie. Zij betreffen de relaties tussen de bestuurslagen en die tussen departementen en dergelijke. Ik sluit af met een reeks conclusies.

Management en de politici

Ik herinner mij uit de eerste tijd van mijn ambtsperiode, zowel als wethouder in Amsterdam als later als staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, discussies met ambtenaren, waarin beleidsadviezen werden gegeven 'omdat het altijd zo geweest was'. Ik heb toen wat onaardig gezegd: 'Financiën mag dan werken met het begrip "ongewijzigd beleid" als hypothese, maar *wij* zijn wel gekomen om het beleid te wijzigen. Anders had het vorige kabinet wel kunnen blijven zitten'.

Bestuurders komen met plannen om beleid te wijzigen. Vooral bewindslieden van progressieve partijen — en ik vind dat het aardige van dat soort bewindslieden — hebben iets bevogens. Ze willen véél veranderen in de maatschappij. Aangezien zij voortdurend achterna gezeten worden door het schrikbeeld van een amendement-Lucas, een nacht van

Schmelzer of een formatie-Van Agt, die hen weer voor een aantal jaren buiten spel zet, hebben zij — ook begrijpelijk — veel haast. Zij willen dus veel veranderen en liefst vlug. Dat is hun goed recht, zelfs hun plicht. Maar *beleidswijzigingen hebben invloed op de organisatie*.

Onderschatting van managementproblemen

De organisatorische kant van de oplossing van problemen wordt systematisch onderschat. Bewindslieden zullen veel meer systematische aandacht moeten hebben voor de managementkant van de vraagstukken. Ik doel hier op een tweetal facetten. Ten eerste is dat de managementkant van de departementen zelf: hoe werkt de machinerie, hoe zorgt men dat er tijdig uitkomt *wat men wil* aan wetten, Algemene Maatregelen van Bestuur, besluiten, rapporten, nota's en dergelijke. Ten tweede is er de vraag naar het managementaspect van de uitvoering van het beleid.

Wat het eerste aspect betreft kan ik vermelden, dat mijn indruk van het departement van Binnenlandse Zaken was, dat de inhoudelijke, vakmatige kennis van de vraagstukken buitengewoon groot was, en dat ook zeer zorgvuldig en consciëntieus werd gewerkt, maar dat de aandacht voor het managementaspect was achtergebleven. Een scheefgegroeide verhouding tussen managementaspecten en inhoudelijke deskundigheid komt ook elders voor. In Amsterdam ben ik er zeker al voorbeelden van tegengekomen.

Wat het uitvoeringsaspect betreft: een aardig voorbeeld was de benzinedistributie, waarbij buitengewoon veel geïmproviseerd moest worden. Die improvisatie had tot gevolg, dat soms 's morgens via de radio nieuwe richtlijnen bekend werden gemaakt. 's Middags verschenen dan mensen aan gemeentelijke loketten, terwijl de daar aanwezige ambtenaren nog van niets wisten.

W. Polak (1924) is burgemeester van Amsterdam. Was voorheen staatssecretaris Binnenlandse Zaken (kabinet-Den Uyl) en gemeenteraadslid te Amsterdam sinds 1962.

Adres: p/a Stadhuis, Amsterdam, tel. 020-5529111.

* Voor dit blad bewerkte versie van een lezing gehouden op 3 april 1978 in het kader van een cyclus van de Adviescommissie voor Doelmatigheidsbevordering in de Rijksdienst.

Een ander voorbeeld van de problematiek van beleidsuitvoering betreft de huursubsidies. Het was een politiek desideratum van de eerste orde, maar het stelde wel degenen die voor de uitvoering stonden, vooral in het begin, voor massale problemen.

Management, politici en ambtenaren

De secretaris-generaal van het Ministerie van Sociale Zaken, dr. W. A. van den Berg, heeft opgemerkt:

- 1 dat het politiek en het ambtelijk circuit behoren tot één stelsel;
- 2 dat de politiek in Nederland zich onvoldoende realiseert, dat het creëren en in stand houden van een doelmatige organisatiestructuur en het daarbij behorende management een politiek desideratum *moet* zijn.¹

Eenvoudig gezegd: ambtenaren moeten gevoel hebben voor door politici gewenste beleidsveranderingen. Politici moeten zich realiseren wat het apparaat wel kan en wat niet, en zij moeten daar conclusies aan durven verbinden. Te weinig realiseert men zich vaak: er zitten *mensen* achter.

Een ander aspect van het overheidsmanagement brengt ons bij een essentieel verschil tussen de publieke en particuliere organisatie: de veel grotere mate van publieke verantwoording en openbaarheid, die van de overheid — terecht — wordt gevergd. Werken als bestuurder bij de overheid betekent werken in openbaarheid voor een *niet* steeds optimaal geïnformeerd en deskundig gehoor. Om met Wibaut te spreken: democratie is mooi, maar ze is niet als tijdsbesparing uitgevonden.

Maatschappelijke verschuivingen: managementaspecten

Bestuurders worden in toenemende mate geconfronteerd met managementaspecten van maatschappelijke verschuivingen. Ik geef een aantal voorbeelden uit de Amsterdamse praktijk.

Amsterdam telde in 1966 866.000 inwoners. Het zijn er nu minder dan 730.000. Dat is een vermindering in 12 jaar met 136.000 mensen. Dit aantal komt overeen met de totale bevolking van een stad van de grootte tussen Arnhem en Enschede. Ik voeg eraan toe dat dit cijfer een resultante is van veel grotere bewegingen. Er wonen op dit ogenblik in Amsterdam 30.000 Surinamers, 10.000 Marokkanen, 8.000 Turken plus nog 12.000 andere gast-

arbeiders van vreemde nationaliteit (ik tel dan alleen nog maar de legalen). Voor een groot deel zijn deze er in die laatste 12 jaar bijgekomen. Een aantal van de gastarbeiders woont in pensions, die wegens brandgevaar eigenlijk onmiddellijk zouden moeten worden gesloten.

Een dergelijke toeloop brengt veel integratieproblemen met zich en bezorgt het gemeentelijk apparaat plotseling tal van extra taken. Door de omvangrijke bevolkingstrek neemt het aantal boven 65-jarigen relatief zeer sterk toe; in 1939 was 7 percent van de bevolking van Amsterdam ouder dan 65 jaar, in 1966 12,8 percent, nu 15,5 percent. Het aantal klanten van de Sociale Dienst is enorm gestegen. Het bedraagt thans aan trekkers van A.B.W. (Algemene Bijstandswet) en dergelijke regelingen 55.000. *Meer dan een achtste deel* van de Amsterdamse bevolking is derhalve klant van de Sociale Dienst en dit is dan nog exclusief trekkers van alleen A.O.W., van Weduwen- en Wezenwet, Werkloosheidswet en Arbeidsongeschiktheidsverzekering.

Een ander gegeven is de zo geheten kleine criminaliteit. Het aantal diefstallen van fietsen en bromfietsen (voorzover bij de politie aangegeven) bedroeg in Amsterdam in 1973 14.000; in de eerste elf maanden van 1977 15.300. Het aantal andere gewone diefstallen nam in dezelfde periode toe van 16.400 tot 35.300, terwijl het aantal diefstallen waarbij geweld werd gebruikt verdubbelde. Het aantal gevallen van zakkenrollerij steeg van 1.800 tot 5.216 (let wel: we vergelijken 1973 met elf maanden 1977); het aantal diefstallen uit auto's van 4.600 tot 13.500.

Er staan in Amsterdam per dag vele tienduizenden auto's geparkeerd op plaatsen waar dat niet mag. De politie heeft een voorraad van 40.000 à 50.000 uitgeschreven bonnen, die verwerkt moeten worden, omdat de foutparkeerders niet uit eigen beweging kwamen om te betalen. De wet schrijft voor, dat elke overtreder gehoord moet worden *vóór* zijn zaak bij de rechter kan worden gebracht.

Dit soort gegevens doet een managementsprobleem vermoeden bij de politie, waarvan de sterkte in de afgelopen tijd niet evenredig is gestegen, zeker niet als men rekening houdt met de gevolgen van arbeidstijdverkorting en dergelijke. Ik spreek nu nog niet eens over andere, meer in de publiciteit gekomen aspecten van de criminaliteit in de Nederlandse steden.

Management en de bestuurslagen

Het vraagstuk van overheidsmanagement tekent zich scherp af in de relaties tussen rijk, provincies en gemeenten. Een voorbeeld van een ontwikkeling, waarbij rijk en gemeenten betrokken zijn en waarbij zich tal van managementvraagstukken voordoen, is planning. Wij zijn allemaal voor planning. Wij zijn zelfs zo enthousiast, dat wij allemaal onze eigen gang gaan. Elk departement doet er aan. Elk departement wil van de lagere overheid daarvoor gegevens hebben. Het verlangt plannen. Dat is goed. De moeilijkheid is alleen, dat de departementen los van elkaar plannen maken. Elk departement geeft de gemeenten zijn eigen voorschriften: hoe men moet plannen, welke gegevens men moet leveren, welke inspraak men verplicht is te geven. Is het een wonder dat gemeentebesturen en hun ambtenaren er confuus van worden?

Eén voorbeeld van een problematiek, die uiterst urgent is en waarbij zowel rijk als provincie als gemeenten betrokken zijn, is de stadsvernieuwing. Stadsvernieuwing is een gigantische operatie. Het stedelijk verval, soms zelfs in de meest letterlijke zin — dat wij woningen moeten ontruimen omdat zij in elkaar dreigen te zakken — neemt grote vormen aan. Men moet gaan vernieuwen. Dit houdt in: op grote schaal woningen opknappen of zelfs drastisch verbeteren (vernieuwbouw), of slopen en opnieuw bouwen, soms hele buurten slopen en heel anders indelen. Het is een hele technische en financiële operatie. Die is niet eenvoudig. De woningen zijn veelal in particulier eigendom. De bewoners zijn burgers met rechten, die deze tegenwoordig gelukkig aardig goed kennen. En onteigenen, slopen of verbeteren is een zeer kostbaar werk.

Vervolgens is er de vraag voor wie men gaat verbeteren of nieuw bouwen en welke de huren zullen zijn. Andere vragen betreffen de consequenties voor het winkelbestand, de sociale relaties in een woningblok, de aantrekkingskracht van een saneringsbuurt voor jeugdbendes en dergelijke. Elk van deze vragen kan in een managementprobleem vertaald worden. En in hun onderlinge verwevenheid roepen zij nog eens extra managementvragen op.

Management en de relaties tussen organisatie-onderdelen

Het grootste managementprobleem bij de overheid ligt niet bij de afzonderlijke departementen of dien-

sten, maar tussen de departementen die *tezamen* voor aspecten van bepaalde problemen verantwoordelijk zijn. Het beantwoorden van een schriftelijke vraag van een Kamerlid is nauwelijks een probleem. Dat is normaliter binnen één departement in een paar weken voor elkaar. Maar een vraag aan *twee* departementen geeft een coördinatieprobleem. Een vraag aan *drie* departementen is een kleine ramp, vooral als drie bewindslieden er persoonlijk aan te pas moeten komen. Een Kamerlid, dat kwaad in de zin heeft, behoeft per week maar twee vragen te stellen over onderwerpen, waarbij telkens drie departementen zijn betrokken. Daarmee ontwricht hij de hele rijksdienst.

Ook hier is er het voorbeeld van de stadsvernieuwing. Want wie hebben nu organisatorisch van overheidszijde allemaal te maken met deze operatie? Allereerst het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening waar alle stadsvernieuwingsplannen terecht komen vanwege de financiering via de zo geheten saldoregeling. Hetzelfde ministerie heeft ook met het ruimtelijke ordeningsaspect en met de problemen van de huren van de nieuwe of verbeterde woningen te maken. Dan zijn er Economische Zaken, die zich om die bedrijfjes en winkels heeft te bekommeren, en C.R.M. in verband met de sociaal-culturele voorzieningen, die altijd in het geding zijn en bovendien omdat er ook nog wel eens monumenten bij een vernieuwingsoperatie zijn betrokken. Vervolgens kunnen genoemd worden Volksgezondheid en Milieuhygiëne om vergelijkbare redenen, en vaak ook Verkeer en Waterstaat en Binnenlandse Zaken en Financiën.

De provinciale overheid moet alle stadsvernieuwingsplannen bekijken en daarover adviseren en moet beslissen over bezwaarschriften. Binnen de gemeente spelen mee: de Dienst Publieke Werken (waarin sector Grondbedrijf voor de verwerving, Stadsontwikkeling voor de plannen, Riolerings- en Waterverversing, Beplantingen, Wegen), de diensten Volkshuisvesting, Herhuisvesting en Bouw- en Woningtoezicht, het Energiebedrijf, de Waterleiding, de Sociale Dienst, de Politie, de afdelingen Financiën, Jeugdzaken en Volksontwikkeling, Bestuurscontacten enzovoort.

Ik ben niet volledig. Maar de opsomming maakt één ding zeer duidelijk: wij hebben hier te maken met een *politiek* vraagstuk, een financieel vraagstuk, een sociaal vraagstuk, en niet in de laatste

plaats met een gigantisch *organisatorisch* vraagstuk. Politiek hebben wij er in de laatste jaren in dit land een beetje aan geroken. Financieel evenzeer, maar over de werkelijke omvang van het probleem en daarmee ook het noodzakelijke tempo van aanpak heeft men zich nog niet echt rekenschap gegeven. Organisatorisch zijn wij binnen de steden bezig het probleem onder ogen te zien. In Amsterdam zijn wij zover, dat wij uitermate drastische organisatorische consequenties aan de gemeenteraad in overweging hebben gegeven. De aanpak van het vraagstuk *tussen* de bestuurslagen is nog nauwelijks in volle omvang aan de orde gesteld. En precies daar kon wel eens het grootste knelpunt komen te liggen.

Samenvatting met kanttekeningen

- 1 Politici-bestuurders willen (en moeten) een program doorvoeren. Zij staan onder grote druk van buitenaf. Er is echter veelal onvoldoende aandacht voor en inzicht in consequenties die deze beleidswijzigingen voor de organisatie meebrengen.
- 2 Bij de beoordeling van deze problematiek moet men een onderscheid maken tussen de organisatie van de voorbereiding van het beleid en van de uitvoering van het beleid.
- 3 Parlement, Provinciale Staten, gemeenteraden, actiegroepen, belanghebbenden en belangstellenden zijn geneigd zich met betrekking tot de voorbereiding en de uitvoering van het beleid veel meer in details te bemoeien dan vroeger het geval was.
- 4 Bestuurders worden niet primair geselecteerd op hun capaciteiten als managers. Als zij managerscapaciteiten hebben, is dat meegenomen. Maar vaak zijn zij primair goede vakministers, goede algemene politieke beoordelaars, goede redenaars, bemiddelaars, enzovoort. Voor topambtenaren geldt *mutatis mutandis* hetzelfde. Vele zijn op hun plaats gekomen als gespecialiseerde vakambtenaren, *niet* als managers.
- 5 Wij zullen er in de toekomst veel systematischer dan tot nu toe naar moeten streven, dat op sleutelposities op departementen en in andere bestuursorganen mensen worden geplaatst die primair worden geselecteerd op hun *managers*-kwaliteiten.
- 6 Wij zullen ook bij de opleiding en selectie van

jonge ambtenaren veel meer aandacht moeten hebben voor het aankweken van managerskwaliteiten.

- 7 De toenemende bemoeienis 'van buiten' met het beleid en de noodzaak om bepaalde beleidswijzigingen snel door te zetten, leggen een steeds zwaardere druk op bewindslieden en op de top van het ambtelijk apparaat. Het aantal gevallen van overbelasting neemt onrustbarend toe.
- 8 Het organisatieprobleem wordt vergroot door de gecompliceerdheid van de vraagstukken. Veelal hebben de vraagstukken niet betrekking op één departement of één overheidslaag. Coördinatie van beleid tussen departementen en tussen overheidslagen is moeilijk. Systematisch onderzoek naar de herverdeling van taken tussen de departementen is uitermate gewenst.
Men mag overigens de mogelijkheden van zeer drastische veranderingen niet overschatten: tijdens de verbouwing moet het werk onverminderd doorgaan. Bovendien komt men al snel in conflict met essentialia van ons staatsbestel of met politieke realiteiten. Ik constateer een paradox: over echt belangrijke ingrepen in de departementale sector kan men alleen tijdens kabinetsformaties beslissen, maar dan is de aandacht er het minst op gericht en het klimaat er veelal het minst geschikt voor. Toch zou ik willen aanbevelen stug en systematisch door te gaan, niet alles in één klap te willen regelen, en plannen zodanig tijdig gereedmaken, dat ze in de maanden voor de kabinetsformatie kunnen worden doorgesproken en dat er tijdens de formatie echt kan worden beslist.
- 9 Politici (en politieke partijen) moeten zich meer rekenschap geven van de organisatorische gevolgen van hun wensen. Er is een parallel te trekken tussen de aandacht voor financiële consequenties van bepaalde beleidswijzigingen en die voor organisatorische consequenties. Ten aanzien van de financiële consequenties is er verbetering te constateren. Beleidsvoornemens worden in onze tijd op hun financiële consequenties gewogen en in meerjarenafspraken gevat. Er is een toenemende neiging om verkiezingsprogramma's vooraf door te rekenen op hun financiële consequenties (PvdA, CDA). Dit gebeurt langzamerhand ook meer en meer op plaatselijk niveau. Maar het gebeurt nog *niet* of

verre onvoldoende ten aanzien van organisatorische consequenties van gewenste veranderingen.

10 Onderraden van de Ministerraad kunnen een bijzonder nuttige functie vervullen bij de coördinatie van het beleid, mits de Ministerraad zelf heel duidelijk de eindverantwoordelijkheid in handen houdt. Het is de vraag of de minister-president alle vergaderingen van alle onderraden persoonlijk moet voorzitten (kwestie van persoonlijk management).

11 Het instituut van de staatssecretaris is uitermate nuttig en wordt tot nu toe onderschat in zijn betekenis, mede voor oplossing van deze problematiek:

- de staatssecretaris kan de taak van de minister wezenlijk verlichten, als er een goede taakverdeling bestaat tussen staatssecretaris en minister en bovendien een goede persoonlijke verhouding (het behoren tot dezelfde politieke groepering is volstrekt *niet* essentieel);
- de staatssecretaris geeft de mogelijkheid bredere politieke verantwoording af te leggen (in parlement);
- het bestaan van staatssecretaris verhoogt de mogelijkheden voor overleg met anderen op beleidsniveau (met name besturen van de lagere overheid, die gekozen politieke bestuurders zijn en geen ambtenaren);
- in tijden waarin ministers veel voor algemene politieke taken gebonden zijn (bijvoorbeeld veelvuldige en langdurige vergadering in ministerraad) kan de staatssecretaris de continuïteit in de politieke leiding van departement verzekeren (voor de dagelijkse gang van zaken).

Voorwaarden voor het goed functioneren van het instituut van de staatssecretaris zijn een volwaardige taak voor de staatssecretaris (hij dient niet primair vanwege politieke evenwichten te worden aangesteld) en een uitstekende persoonlijke verhouding tot de minister. De minister moet juist met het oog op die gewenste persoonlijke werkverhouding een zware inbreng hebben in de keuze van zijn staatssecretaris(sen). Ik ben *tegen* staatssecretarissen die binnen het regeringsapparaat worden belast met de behartiging van deelbelangen of groepsbelangen.

12 Beleidsambtenaren moeten loyaal en duidelijk hun minister terzijde staan. Van een beleidsambtenaar mag worden verwacht, dat hij méér doet dan alle relevante gegevens aandragen. Hij moet in de geest van de minister óók politiek durven te adviseren. Politieke adviseurs acht ik als instituut ongewenst. Zij doorkruisen de essentiële vertrouwensrelatie tussen de bestuurder en de ambtelijke top.

Adviseurs hebben de neiging om zelf tussen de bewindsliden en het ambtelijk apparaat te gaan staan (Haldeman-effect), waardoor de samenwerking in belangrijke mate verloren dreigt te gaan. Wél kan er behoefte zijn aan een grotere persoonlijke algemene assistentie van bewindsliden, vooral voor algemene niet-departementale werkzaamheden. Dat kan gebeuren door middel van een niet-specifiek politiek bureau secretaris-generaal, kabinet burgemeester.

13 Wij zullen veel meer en veel systematischer gebruik moeten maken van mogelijkheden die de automatisering biedt voor het bestuur. Automatisering, *niet* als oplossing van het probleem van afzonderlijke diensten of afdelingen, maar als instrument van het bestuur als geheel, is een van de meest essentiële instrumenten om de problematiek baas te worden. Systematische aanpak daarvan (en dus ook beperking van de huidige wildgroei) zou een van de hoogste prioriteiten moeten zijn van het kabinet, dat orde op zaken wil stellen.

14 Uitermate wenselijk is goed geregeld coördinerend overleg tussen bestuurslagen. Het rijk moet vaak nog leren (vooral rijksambtenaren) dat gemeenten en provincies géén filialen van rijksdepartementen zijn. Men kan gemeenten en provincies niet zo maar opdrachten geven of taken laten uitvoeren. Men dient zich op zijn minst ook dáár zeer goed rekenschap te hebben gegeven van financiële en organisatorische consequenties ter plaatse. Het gaat hier om zelfstandige volwaardige bestuursorganen met *eigen* verantwoordelijkheid.

15 Wij zullen voor de oplossing van de aan de orde zijnde problematiek veel meer gebruik moeten maken van het bestaan van *die* zelfstandige, zelf verantwoordelijke organen. Niet alleen overleg over beleid, niet alleen complementair bestuur is nodig, maar nog veel meer: een zin-

volle herverdeling van taken over de bestuurslagen. Gelukkig hebben wij in Nederland provincies en honderden gemeenten, waarin vele duizenden bestuurders zelfstandig en onder directe democratische controle politieke en bestuurlijke verantwoordelijkheid dragen. Decentralisatie is essentieel om overbelasting van de top te doorbreken.

Het is nodig dat de centrale overheid taken durft af te stoten (zelfs als men weet, dat er dan wel eens iets minder goed wordt gedaan dan nu). Is het wel zinnig dat een stoet van ambtenaren van enkele departementen gebogen staat over plattegronden van kruisingen in steden om — als waren zij een commissie van bijstand uit de gemeenteraad — na te gaan of dat kruispunt wel verantwoord is ontworpen en dus uit 's rijkskas kan worden méégefinancierd?

Anderzijds zullen lagere overheden qua omvang, toerusting en financieel draagvlak beter moeten worden geëquipeerd om taken over te nemen. Dit is de kern van het wetsontwerp Reorganisatie Binnenlands Bestuur. Wij moeten de moed hebben om eventuele nadelen van zo'n herverdeling van taken op de koop toe te nemen. Dat zal niet eenvoudig zijn, want de centraliserende tendensen zijn sterk.

- 16 Goede persoonlijke verhoudingen tussen bestuurders en ambtelijke top zijn essentieel, maar daarvoor zijn geen recepten te geven.

Tenslotte

Er wordt bij de overheid veelal hard en onder grote druk gewerkt — ten dele aan het bezig houden van elkaar. De druk van buitenaf is bovendien enorm. De spanning waaronder 'het apparaat' werkt is vaak bijzonder groot. Mijn conclusie: alleen een systematische bezinning op het probleem kan voorkomen dat op kritieke momenten de zekeringen doorslaan.

Noot

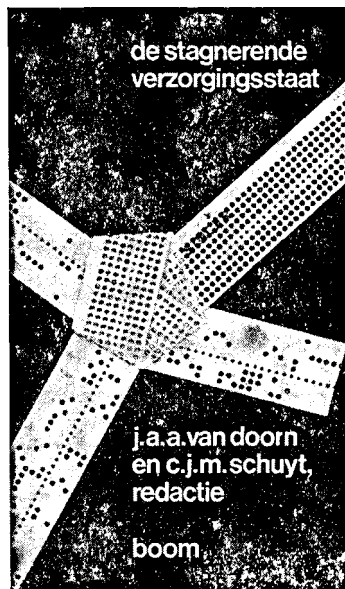
¹ Dr. W. A. van den Berg, *Algemene visie op het overheidsmanagement*, A.D.R.-lezingen nr. 96 Uitgegeven door de Afdeling Ontwikkeling, Voorlichting en Opvoeding van de Directie Overheidsorganisatie en Automatisering in samenwerking met het Directoraat-Generaal voor Overheidspersoneelsbeleid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

De stagnerende verzorgingsstaat

De verzorgingsstaat lijkt op een punt gekomen, waar aan een aantal eisen die haar gesteld worden niet meer kan worden voldaan. Velen vragen zich af of de verzorgingsstaat, paradepaard van onze naoorlogse politiek, wel een succes is gebleken. Verscheidene klemmende vragen komen nu, aan het einde van de jaren zeventig, op ons af.

Is er geen afstand gegroeid tussen gewekte verwachtingen en feitelijke realisering? Sluit de bureaucratistische stijl van veel voorzieningen wel aan bij de persoonlijke aard van de behoeften? Kan het stelsel, dat in tijden van welvaart en groei floreerde, ook onder stagnerende omstandigheden doeltreffend werken? Zijn democratie en verzorgingsstaat blijvend te combineren.

J. A. A. van Doorn schrijft over de beheersbaarheid van en I. Sewandono over de theorie achter de verzorgingsstaat. C. J. M. Schuyt schrijft over de sociale toekomst, A. Heertje over de economische toekomst en H. Daudt over de politieke toekomst van de verzorgingsstaat. J. de Lange en P. B. Lehning vragen zich af of de burger wel krijgt wat hem toekomt. A. Peper belicht de beheersproblemen in één sector van onze verzorgingsstaat: de welzijnssector, en M. van Doorn-de Leeuw doet dat voor de gezondheidszorg.

232 blz. f 25,25
isbn 90 6009 322 4